

LA MONTADA DE LAS VACAS

La nèu a fondut al Cantal,
Lo froment espiga a bèl talh .
De mai las caudas alenadas
Fan créisser l'èrba de las pradass .
Monsur Laurenç de Seveirac,
Als environs de Barriac,
Un òme sens bruch e sens glòria
Mas que sap plan menar sa bòria,
L'autre jorn venguent de Rodés,
Al canton de la cheminièra
Avertiguèt son cantalés :
«-- Ausissètz, Capolada, ço diguèt
Ai idèa de far partir
La vacada diluns matin.
Lo gendre de la Rocanhòla
Qu'èra dissabte-z-a Laguiòla
A dich a Francés de Maurèl
Qu'i aviá fòrça èrba a Cervèl.
Çaquela l'ora es arribada
E la frejura es acabada .
-- E ben, fasètz coma vodretz
Li respondèt lo cantalés,
Diluns farem aqueste viatge. »

E sul còp, sens pèdre temps,
Aprèsta son pichòt bagatge :
Reclama sos abilhaments,
Se fa lavar per la Loïsa
Tres mocadors, una camisa
E sas bragas de tela grisa.
Envoia cercar pel portaire
Sa mòstra chas lo relotjaire :
Fa mai d'un mes qu'i es penjada,
Mas es pas encara arregada .
Puèi cèrca tot çò que li cal

Per far florejar sa vacada
E pomponejar son bestial.
Abans que l'auga blanquinejèssa
Darrièr las montanhas d'Aubrac
E que la lauseta cantèssa,
Lo luns d'après a Seveirac
Se menava un regde tapatge
Que s'ausissia fins a Barriac
E als ostals del vesinatge :
Paumas, La Planha, Crespiac.
Totas las vacas esquiladas
Estrilhadas e pomponadas
E lo taurèl enribanat
En quitent l'estable bramavan ;
Los domestiques renegavan ;
De tot costat los cans japavan
E los gals ajocats cantavan
En ausiguent aquel sabat.

La Domaisèla, la Pichona,
La Caçaira, la Pocona
Pòrtan sul cap un drapèl
Estacat e quilhat va'l cèl;
La Birondèla, la Rambalha,
La Capitana, la Moscalha
Al còl an caduna un sonalh;
La Calha, l'Armada, la Pola
La Colomba e la Pastora
Sul cap un floc de plumas de gal.
Mas la liurèa la pus bèla
L'a gardada per la Pomèla :
« Pomèla », la flor del tropèl,
Es franqueta coma un anhel
A la bana plan relevada,

Lo front large, lo pè pichon,
Lo pièch pus fin que de velós.
E quand es plan escardussada
Lusis coma s'èra daurada.
Lo cantalés n'es amorós,
Li passa la man sus l'esquina,
La flata, l'apèla coquina.
La liurèa la pus bèla,
L'a gardada per la Pomèla .
Pòrta sul cap tres cloquierons
Amb de ribans, de floretas,
E d'esquilons e de sonetas
E maites gentes afairons.
Donc las vacas enrameladas
E levent, en marchent, lo cap,
Ligantas e fièras que qual sap
D'èsser tant plan escarbilhadas,
Sul camin se'n van bravament.
A Boason sautan lestament
Dins la comba estrecha e prigonda
Un riu cande coma l'argent.
Arriban lèu a la Retonda,
Veson lo castèl d'Aubinhac
Bastit per monsur Possolac
E qu'a dempuèi cambiat de mèstre.
Traversan tot aquel campèstre
En anent totjorn a grand pas.
Mas al coide que fa la rota,
D'ont la montanha se vei tota,
A la virada de Najas,
La Taissa, l'Amèlta, la Pola
Arrèstan de marchar un moment
E viron lo nas va'l vent.
De la cistra e de la fribola,
D'Aubrac davala la sentor,

E, sul camin-grand, la vacada,
Pecaire ! brama de sabor
Quand arriba qualqua ventada
Que s'es amont embaumada
En passent sus la gleba en flor.

Lo cantalés, Joan Capolada,
Qu'es nascut al mas de Malet,
Cèrca dels uèlhs son ostalet
Un pauc al-dessus de Curièras
Dins un planet ric en faugièra.
Davant l'ostal i a'n pichòt prat,
Un campet que, plan trabalhat,
Quand ne vira fa de bon blat .
Darrièr, una devesa per far païsser
Un parelh de vacas e un brau.
Jol campet i a quatre o cinc faus,
Dins l'òrt un gente malfraise.
Aquí avètz tot lo benet,
Tota la bòria de Joanet.
Aquí cada an la Margarida
Qu'es sortida de La Bastida
Li dònà un novèl eritièr :
Joanet coneis pas lo darrièr ;
Deman li farà la brassada.
Urós a-n-aquela pensada,
Saca tres sauts, una aücada
E de son baston de drelhèr
Cochà la tropa aconsomida .

Tot lo long dels randals florits
E sus la rota solombrada,
Pels castanhèrs e pels garrics,
Las vacas caminan tranquilas
En faguent tindre las esquilas .

Après aver marchat un brieu
Arriban al barrí d'Espaliu.
Aquí dejà fòrças vacadas
De sul Causse son davaladas :
La de Paumas, la d'Aubinhac,
La de German de Cosserguetas,
La de Grandet de Vaissetas,
Lo borièr de Monsur Privat.
Aquila de Monsur Colrat
Sus totas las autras floreja.
Aicí n'avèm una que, veja,
Arriba sens bruch ençaval.
Cap de plumet, cap de sonal,
Un drapèu negre : aquel ostal
Es en dòl ; la mèstra, pecaire !
A decedat n'i a pas gaire
Laisserent tres o quatre enfants.
E aquí çò pus malurós :
Quand coneguèt que se n'anava,
Per la femna que l'abilhava
Se faguèt portar lo pichon
E de sa boca agonisanta
Li faguèt un darrièr poton.
La paura mòrta èra una santa,
Donava als paures fòrça argent,
Pels domestiques èra brava
Atanben lo monde l'aimàvan.
Lo cantalés camin faguent
Quand se'n soveniá se ploràva
E ieu me plori en-z-o content.

Pendent que pel mièg de la plaça
Lo bestial en romiant s'ajaça,
Los cantaleses mòrts de set
Van beure un còp al cabaret.
Aquí, los coïdes sus la taula,
Peiron d'Albés pren la paraula :

" L'autre jorn a Concorés
M'an contat de dròlles d'afaires :
M'an dich qu'alentorn de Rodés
De proprietaris temaires
E qu'aiman tròp los cambiaments,
Dins de bòrias que dins lo temps
Pel bestial èran renomadas,
Aperdesisson las vacadas .
Tenon un tropèl doble pus fòrt,
Fan mólzer tot aquel fedatge
Puèi envoian lo formatge
A las cavas de Rocafòrt :
Tròban qu'an pus bèl benefici
En faguent d'aquel biais.
E mai ne tirèssi quicòm de mai
Aimariái mai far un sacrifici,
S'èri a la lor plaça, per l'amor
D'aver lo plaser cada jorn
De veire las quatre rengadas."
" Ieu seriái ben d'aquel avis."
Ço diguèt Joan-Loïs d'Artís.
" E mai ieu, ço diguèt Joan Cairada,
Una vacada òrna un ostal
Quand es menada coma cal.
Mas al cause dins qualquas plaças
Las vacas son tament traças
Que valdriái mai de n'aver pas !"
" Parli per tu, Bernat del Mas,
Ço li fa Ramon del Fagiàs,
Las tiás son pas de las pus grassas.
Del temps de Josèp dels Enfruts
Que las sonhava abans tus
E de Matieu de las Bessadas
Eran melhor escardussadas ! "
" O coneisses, tu, porcatièr,
Tras asenièr de La Bastida ,
S'una vaca es lèja o polida ?

Me vòls apréner lo mestier ? "
E d'aquí Joan de Ramon
Reneguant coma un demon
Sauta al còl de Bernat
Qu'es demorat un brieu soldat,
Li te coteleja las còstas .
Alara Peirin d'Abicòstas,
Joan de l'Espanhòl de Lindières
E qualqu'un mai de Curièras
Coron per los despartir ;
Los tiran pels pès, per la vèsta,
Finisson per los far sortir
E per evitar la batèsta .
Joan Capolada amb son bestial
Pren lo camin de la montanha .

La Capitana e la Castanha
Que lo sabon dempuèi dètz ans,
Sòrton d'Espaliu las primièras.
Passon entremièg los prats, los camps,
Davant Labrò, davant Faurrras
Qu'es ara de Monsur Guiral.
Arriban a-n-aquela levada
Que los monges de Bonaval
Dins lo temps passat an curada
Per far de monts de braves prats
Dins de païses desolats.
Joanet, pendent que la vacada
Escantís la set amaisada
Dins l'aiga fresca dels valats,
Se sièi sus una gròssa pèira
E se vira vas la ribièra :
Aval an laissat lo país
Ont, vas Sant Joan, sus las colinas
La vinha verdeja e florís .
Ara va venir la contrada
Del fau a la rusca argentada,

Del ginèst a la flor daurada,
De la falguièra e del burgàs.
Joanet se lèva : es dejà las,
A facha mai d'una trotada
Per virar la Frica e l'Armada
Que sautan dins cada prat
E que rambalhan de tot costat
Per desponchar l'èrba florida,
L'èrba novèla que las convida.
Amb son cloquièr teulat de nòu
Veson la glèisa del Cairòu.
D'aquel temps a l'Abitarèla
Qualquas femnas de montanhèrs
Son vengudas de vas Solatges,
Lo Bosquet, Curièras, Pomiès
E de maites autres vilatges
Per esperar los cantaleses
Que dempuèi un tropèl de meses
An pas vistes al lor ostal.
Assetadas sus un rol de fau,
E, viradas vas Espaliu,
Caduna mençonava lo seu :
" Oi ! ço fa la Maria Bernada,
Ai per malur un camarada
Que me lascia ben de costat ;
Cada jorn de fièra es pintat,
Se despensa tot çò que ganha
Dins lo Causse o sus la Montanha.
M'a pas donat dempuèi dos ans
Mai d'un escut de cinc francs.
Aquel brigand pren ges de soènh
De sa femna e de sa familha.
Baste poguèssi tornar filha !
Li te'n vau cantar una gama
Que s'ausirà de Nòstra-Dama
De Montpeirós e de pus luènh !"

" Sabi pas cossí fasètz, mas ieu
 Me pòdi pas plànger del meu,
 Ço fa la Joaneton, cada annada
 Me cròmpa un gente porcelon,
 Abilha tota l'ostalada,
 Me ten pron vin, pron blat, pron sal
 Me manca pas res a l'ostal.
 E puèi, aquò que mai m'agrada,
 M'a pas, dempuèi que sèm maridats
 Donat lo mendre escopetal."
 " Mentura, ço ditz la Françon,
 Me soveni qu'un jorn de fièra
 A Laguiòla, per la carrièra,
 Te donèt un brave còp de ponh."
 " Traça de pèca qué vòls dire ?
 Vesiás pas qu'o fasiá per rire ? "
 " O fasiá per rire ! Òc ben tant !
 E te ploravas coma un enfant.
 E, t'agèsson pas aparada,
 Davant la pòrta de Molhada
 Te'n auriá bravament sacat."
 " A ça ! avètz pas encara acabat ?
 Ço fa la Margarida,
 Qu'es aquela que ditz sa vida ?
 Las espatlas li an pas dolgut ?
 Escota-me, tu la Florida
 E tu Joaneta de Batut,
 Se per pas res vos cèrca brega,
 Laissatz-lo rondinar tot sol.
 Puèi, quand n'a fach un sadol
 E qu'en dormiguent la fumada
 De son cervèl se n'es anada,
 A vòstre aise reprenètz-lo,

Fasètz-li entendre rason ! "
 " Mas cala, Magdalena, escota !
 Ausissi quicòm sus la rota ! "
 Aquò's dos òmes a caval
 Que tròtan sul camin reial.
 Çaquelà soi un pauc estonada
 Que siagon pas encara arribats.
 La pluèja de la matinada
 Los aurà benlèu arrestats !
 Mas cala, Magdalena, escota !
 Ausissi quicòm sus la rota ! "
 Aquò's un tropèl de motons
 Que dralhan sul camin podrós .
 O veiretz, Santa Bona Vèrge,
 Auran agut quicòm de novèl .
 " Si ben, si, ço fa Isabel
 Se seran un pauc a l'aubèrga
 Atardivats chas Mirabèl.
 " Mas cala, Magdalena, escota,
 Vesi de drapèus sus la rota,
 Ausissi de brams, de sonals !
 Aici avèm nòstra vacada,
 Vesi mon paure Capolada,
 Darrièr, un òme es a caval ! "
 E Margarida, tota afogada,
 Cor al davant del cantalés,
 Li sauta al còl sens dire res
 E li te fa una brassada mèstra
 Plan amistosa e plan sarrada.
 "-- E ben, li demanda Joanet,
 Digas-me cossí te sias portada
 Pendent tota aquesta passada.
 Cossí va tota l'ostalada ?

E Magdalena e Peironet ?
 E lo nenon ? Pòdes ben creire
 Que me languissi de lo veire.
 E los prats ? E los camps ?
 --Lo nenon teta bravament
 A pas encara cap de dent.
 Los prats an bona promessa :
 I aurà ben de fen, mas los blats,
 Aqueste ivèrn los a gelats ."
 Aital parlan de lors afars,
 Totes dos se tenan pel braç
 Coma del temps de lor joinesa :
 Semblan de novèls maridats.
 Mas tanlèu arribats
 A la virada de Curièras
 Margarida se met las mans
 Dins las mans rudas e grossièras
 Del cantalés en diguent " A demans "
 E se'n va al seu ostal
 Sonhar mainatges e bestial.
 Se fa tardet e la vacada
 Sul camin avança en brament.
 Passa Boet. Dins un moment
 Arriba al cap de la montada ;
 Lo solelh es dejà plan bas,
 Esclaira encara tot escàs
 La cima del bòsc de Laguiòla.
 Al levant i a la rojairòla :
 Dison qu'aquò's signe de ben.
 Coma una lampesa d'argent
 La luna amont s'es alucada
 E dejà la vota del cèl
 De qualqu'estèla es clavelada.

De la montanha de Cervèl
 Joan va dubrir las cledas .
 E las vacas amb lo brau.
 Coron val pas coma las fedas,
 Coma las fedas a la sau.
 La Lèbre dintra la primièra,
 Pecaire, es mòrta de talent.
 La Rambalha arriba darrièra
 La paurassa en garrelejent.

Un còp que tota la vacada
 Amb fòrces brams es passada,
 Joan fa lo signe de la crotz
 E ditz : " Vèrge de Montpeirós,
 Nòstra-Dama, preservatz-nos de tot
 domatge
 De la malautiá , de l'auratge,
 Del lop a la mala dent.
 Donatz-nos un bon estivatge,
 Que poguem far 'n pauc de formatge,
 E que lo mèstre siá content ! "

Bernad d'ARMANHAC (1837-1924)

Jean CHAYRIGUES
*a transcrit fidèlement cette épopée de
 la transhumance*

Gérard FERRAND
l'a transcrite en graphie normalisée